

O'ZBEKISTONNING TASHQI IQTISODIY ALOQALARIDA TRANSPORT-LOGISTIKA TIZIMINING O'RNI

Bozorov Vohid Xo'shmurodovich

Termiz davlat universiteti akademik litseyi geografiya fani o'qituvchisi
vohidbozorov@gmail.com

Annotatsiya; Mazkur maqolada O'zbekistonning tashqi iqtisodiy aloqalarini rivojlantirishda transport-logistika tizimining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Mamlakatning Markaziy Osiyoning markazida joylashgani, dengiz portlariga bevosita chiqish imkoniyatining mavjud emasligi hamda xalqaro bozorlarga chiqishda tranzit mamlakatlar infratuzilmasiga bog'liqligi transport-logistika tizimini iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biriga aylantiradi. Maqolada avtomobil, temir yo'l va multimodal transport tarmoqlarining tashqi savdo jarayonlaridagi o'rni, xalqaro transport koridorlarini rivojlantirish, yuk tashish xarajatlarini kamaytirish, yetkazib berish muddatlarini qisqartirish va eksport salohiyatini oshirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, logistika xizmatlarini raqamlashtirish, bojxona jarayonlarini soddalashtirish, transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish va mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish O'zbekistonning xalqaro savdodagi raqobatbardoshligini oshirishning muhim shartlari sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: transport-logistika tizimi, tashqi iqtisodiy aloqalar, xalqaro savdo, eksport, import, transport koridorlari, logistika, multimodal transport, tranzit salohiyati, raqamlashtirish, transport infratuzilmasi, Markaziy Osiyo.

Bugungi globalashuv sharoitida mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarning rivojlanishi nafaqat ishlab chiqarish hajmi va mahsulotlarning raqobatbardoshligiga, balki ularni xalqaro bozorlarga o'z vaqtida va maqbul xarajatlar asosida yetkazib berish imkoniyatlariga ham bevosita bog'liq. Shu nuqtayi nazardan transport-logistika tizimi tashqi iqtisodiy faoliyatning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Zamonaviy logistika tizimi tovarlarni bir hududdan ikkinchi hududga tashish bilangina cheklanmay, balki omborlash, yuklarni qayta ishlash, bojxona rasmiylashtiruvi, axborot almashinuvi, sug'urta va yetkazib berish jarayonlarini yagona tizimga birlashtiradi.

O'zbekiston uchun transport-logistika masalasi alohida ahamiyatga ega. Mamlakatning geografik joylashuvi uni Markaziy Osiyoning muhim transport va

savdo chorrahalaridan biriga aylantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, O‘zbekiston ikki karra quruqlik bilan o‘ralgan davlat bo‘lgani sababli xalqaro bozorlarga chiqishda transport yo‘nalishlari va qo‘shni davlatlar infratuzilmasi muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonning tovar savdosining og‘irlik bo‘yicha taxminan 75 foizi Qozog‘iston hududi orqali kirib yoki chiqadi. Bu holat mamlakat uchun transport yo‘nalishlarini diversifikatsiya qilish zarurligini ko‘rsatadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, xalqaro avtomobil va temir yo‘l yo‘nalishlarini rivojlantirish, logistika markazlarini tashkil etish hamda multimodal tashuvlarni kengaytirishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonning logistika samaradorligi bo‘yicha xalqaro reytingdagi o‘rni 2014-yildagi 129-o‘rindan 2023-yilda 88-o‘ringa ko‘tarilgan. Shu bilan birga, transport infratuzilmasiga tushayotgan yuklama ortib borayotgani sababli yo‘l tarmoqlarini modernizatsiya qilish va transport xizmatlari sifatini oshirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda. Transport-logistika tizimi mamlakatning tashqi iqtisodiy faoliyatini amalga oshirishda o‘ziga xos “ko‘prik” vazifasini bajaradi. Ishlab chiqarilgan mahsulotning xalqaro bozorga chiqishi, import qilinadigan xomashyo va texnologiyalarning mamlakatga kirib kelishi, shuningdek, tranzit yuklarning hudud orqali harakatlanishi samarali transport-logistika tizimini talab etadi.

Tashqi savdoda transport xarajatlarining yuqoriligi mahsulot tannarxining oshishiga olib kelishi mumkin. Aksincha, zamonaviy logistika tizimining shakllanishi yuklarni tezroq, xavfsizroq va kamroq xarajat bilan yetkazib berish imkonini yaratadi. Natijada eksport qiluvchi korxonalar xalqaro bozorlarda raqobatbardoshligini oshiradi. Jahon bankining O‘zbekiston bo‘yicha tahlillarida ham transport va logistika xizmatlari bozorlar bilan jismoniy bog‘lanishni ta’minlashning asosiy sharti ekani qayd etilgan. Shuningdek, logistika xizmatlarining rivojlanishi, transport turlarining o‘zaro bog‘lanishi va savdo jarayonlarini raqamlashtirish mamlakatning xalqaro iqtisodiy integratsiyasini kuchaytiruvchi omillar sifatida ko‘rsatiladi.

O‘zbekistonning geografik joylashuvi va transport salohiyati

O‘zbekiston Markaziy Osiyoning markazida joylashgan bo‘lib, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston, Turkmaniston va Afg‘oniston bilan chegaradosh. Ushbu geografik joylashuv mamlakatga mintaqaviy savdo va tranzit tashuvlarda muhim rol o‘ynash imkonini beradi. Biroq mamlakatning dengiz portlariga bevosita chiqish imkoniyatiga ega emasligi xalqaro savdo tashuvlarida muayyan qiyinchiliklarni

yuzaga keltiradi. Shu sababli O'zbekiston uchun muqobil xalqaro transport koridorlarini shakllantirish, qo'shni davlatlar bilan transport aloqalarini rivojlantirish va mavjud yo'nalishlarning samaradorligini oshirish strategik ahamiyatga ega. Bunda avtomobil va temir yo'l transporti asosiy o'rinlardan birini egallaydi. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda tashilgan yuklarning og'irligi bo'yicha avtomobil transporti taxminan 90 foiz ulushga ega bo'lgan, tonna-kilometr ko'rsatkichida esa quvur, temir yo'l va avtomobil transportlari muhim o'rinlarni egallagan.

Xalqaro transport koridorlarining rivojlanishi

O'zbekiston tashqi iqtisodiy aloqalarining kengayishi xalqaro transport koridorlaridan samarali foydalanishni talab qiladi. Mamlakat hududidan turli xalqaro avtomobil va temir yo'l yo'nalishlari o'tadi. Ushbu yo'nalishlar orqali Markaziy Osiyo davlatlari, Xitoy, Rossiya, Kavkaz va Yevropa mamlakatlari bilan savdo-iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish imkoniyati mavjud. Xalqaro transport koridorlarining rivojlanishi O'zbekiston uchun bir nechta muhim imkoniyatlarni yaratadi:

- eksport va import yuklarini tashish xarajatlarini kamaytirish;
- mahsulotlarni xalqaro bozorlarga yetkazib berish muddatini qisqartirish;
- tashqi savdo geografiyasini kengaytirish;
- tranzit yuklar hajmini oshirish;
- logistika xizmatlari bozorini rivojlantirish;
- yangi investitsiyalarni jalb qilish;
- hududlarda yangi ish o'rinlarini yaratish.

BMTning Osiyo va Tinch okeani bo'yicha Iqtisodiy va ijtimoiy komissiyasi transport koridorlarining samaradorligi faqat infratuzilmaga emas, balki chegaradan o'tish tartib-taomillari, hujjatlarning uyg'unligi va davlatlararo hamkorlikka ham bog'liqligini ta'kidlaydi.

Temir yo'l transportining tashqi savdodagi o'rni

Temir yo'l transporti katta hajmdagi yuklarni uzoq masofalarga nisbatan barqaror va samarali tashish imkonini beradi. Ayniqsa, metall, mineral xomashyo, qishloq xo'jaligi mahsulotlari, kimyo sanoati mahsulotlari va boshqa og'ir yuklarni tashishda temir yo'l transportining ahamiyati yuqori. O'zbekistonda temir yo'l infratuzilmasining modernizatsiyasi xalqaro savdo yo'nalishlarini rivojlantirish bilan bir qatorda mamlakat hududlari o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni ham kuchaytiradi. Masalan, **Pap-Angren temir yo'l loyihasi** Farg'ona vodiysining mamlakatning

boshqa hududlari bilan transport aloqalarini yaxshilashga xizmat qilgan. Jahon banki ushbu loyiha natijasida ayrim yuklar bo'yicha tashish xarajatlari sezilarli darajada kamayganini qayd etadi.

Avtomobil transporti va logistika xizmatlari

Avtomobil transportining asosiy afzalliklaridan biri yukni “eshikdan eshikkacha” yetkazib berish imkoniyatidir. Bu xususiyat ayniqsa kichik va o'rta biznes subyektlari uchun muhim bo'lib, mahsulotlarni ombordan bevosita xaridorga yoki chegaragacha yetkazib berish jarayonini soddalashtiradi. O'zbekiston tashqi savdosida avtomobil transportining ulushi yuqori bo'lib, uning samaradorligi mamlakatning umumiy logistika xarajatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli avtomobil yo'llarini ta'mirlash va rekonstruksiya qilish, chegara punktlarining o'tkazuvchanligini oshirish, zamonaviy logistika terminallarini barpo etish hamda transport vositalarining harakatini raqamli boshqarish muhim vazifalardan hisoblanadi. 2026-yilda Jahon banki O'zbekistonda transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish bo'yicha 200 million dollarlik loyihani ma'qullagan. Loyiha Surxondaryo hududidagi transport aloqalarini yaxshilash bilan birga transport sektoridagi institutsional islohotlarni ham qo'llab-quvvatlashni nazarda tutadi.

Multimodal logistikaning ahamiyati; Zamonaviy xalqaro savdoda bitta transport turidan foydalanish bilan bir qatorda multimodal tashuvlar ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Multimodal logistika deganda yukning bir nechta transport turi — masalan, avtomobil, temir yo'l va dengiz transporti orqali yagona logistika zanjiri asosida tashilishi tushuniladi. O'zbekiston uchun multimodal transport tizimining rivojlanishi ayniqsa muhim, chunki mamlakatning dengizga chiqish imkoniyati yo'q. Shu sababli yuklarni avtomobil va temir yo'l orqali xalqaro portlarga yetkazish, keyinchalik dengiz transportidan foydalanish imkoniyatlari kengayadi. Multimodal tashuvlarning rivojlanishi transport xarajatlarini optimallashtirish, yuk tashish muddatlarini qisqartirish va xalqaro logistika zanjirlaridagi uzilishlar xavfini kamaytirishga xizmat qiladi.

Transport-logistika tizimini raqamlashtirish

Bugungi kunda transport-logistika tizimining samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalar muhim rol o'ynamoqda. Elektron hujjat aylanishi, yuklarni GPS orqali kuzatish, elektron bojxona xizmatlari, avtomatlashtirilgan omborlar va raqamli logistika platformalaridan foydalanish tashish jarayonlarining shaffofligi va tezligini

oshiradi. Jahon banki O'zbekistonning tashqi savdo integratsiyasini kuchaytirishda bojxona jarayonlarini soddalashtirish, raqamli yechimlarni keng joriy qilish va multimodal transport tarmoqlarini rivojlantirish muhimligini qayd etgan. Raqamlashtirish natijasida yukning qayerdaligi, transport vositasining harakatlanish holati, yetkazib berish muddati va hujjatlarning rasmiylashtirilish jarayonini real vaqt rejimida kuzatish imkoniyati paydo bo'ladi. Bu esa logistika kompaniyalari va eksport-import bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlar uchun qo'shimcha qulaylik yaratadi.

Mavjud muammolar va rivojlanish istiqbollari

Transport-logistika tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarga qaramay, ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, transport infratuzilmasining ayrim qismlarini modernizatsiya qilish zarurati, xalqaro chegaralardan o'tish jarayonlaridagi vaqt va xarajatlar, logistika xizmatlari sifatini yanada oshirish, transport turlarining o'zaro integratsiyasini kuchaytirish kabi masalalar mavjud. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston transport sektori mamlakat yalpi ichki mahsulotining qariyb 8 foizini tashkil etadi va taxminan 1 million kishini ish bilan ta'minlaydi. Shu bilan birga, transport vositalari sonining yo'l infratuzilmasiga nisbatan tezroq o'sishi mavjud tarmoqqa bosimni kuchaytirmoqda.

Kelgusida quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

- xalqaro avtomobil va temir yo'l koridorlarini rivojlantirish;
- transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish;
- multimodal logistika markazlarini ko'paytirish;
- chegara va bojxona jarayonlarini raqamlashtirish;
- elektron hujjat almashinuvini kengaytirish;
- xususiy sektor va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan foydalanish;
- logistika sohasida malakali kadrlar tayyorlash;
- yashil va energiya tejamkor transport texnologiyalarini joriy etish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, transport-logistika tizimi O'zbekistonning tashqi iqtisodiy aloqalarini rivojlantirishda strategik ahamiyatga ega bo'lgan sohalardan biridir. Mamlakatning geografik joylashuvi bir tomondan transport-logistika sohasida muayyan cheklolarni yuzaga keltirsa, ikkinchi tomondan O'zbekistonni Markaziy Osiyodagi muhim tranzit va savdo markazlaridan biriga aylantirish uchun

katta imkoniyat yaratadi. Samarali transport-logistika tizimining shakllanishi eksport va import operatsiyalarining tezligi va samaradorligini oshiradi, tashqi savdo xarajatlarini kamaytiradi hamda O'zbekiston korxonalarining xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, avtomobil va temir yo'l infratuzilmasini rivojlantirish, multimodal tashuvlarni kengaytirish, xalqaro transport koridorlarini diversifikatsiya qilish va logistika xizmatlarini raqamlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, transport-logistika tizimining rivojlanishi faqat tashqi savdoga emas, balki investitsiyalarni jalb qilish, yangi ish o'rinlarini yaratish, hududlarning iqtisodiy faolligini oshirish va O'zbekistonning xalqaro iqtisodiy integratsiyasini chuqurlashtirishga ham xizmat qiladi. Shu sababli transport-logistika tizimini takomillashtirish mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanish strategiyasining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Bank. **Uzbekistan: Country Economic Memorandum – Fostering Private Sector-Led Growth and Global Integration.** Washington, D.C., 2025.
2. World Bank. **Uzbekistan to Modernize Transport Infrastructure and Reform the Sector with Support from the World Bank.** Washington, D.C., 2026.
3. World Bank. **Uzbekistan – Building Blocks for Integrated Transport and Logistics Development: Policy Paper.** Washington, D.C., 2020. World Bank
4. World Bank. **Transforming Logistics: The Power of Rail Investment.** Washington, D.C., 2025.
5. World Bank. **Trade Facilitation, Logistics & Connectivity.** World Bank Group.
6. United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP). **Comprehensive Planning of Eurasian Transport Corridors to Strengthen the Intra- and Inter-Regional Transport Connectivity.** Bangkok, 2017.
7. World Bank. **Uzbekistan – Connectivity and Transport Sector Improvement Project.** Washington, D.C., 2026